โดย รศ.สมพร อิศวิลานนท์ นักวิชาการอาวุโส สถาบันคลังสมองของชาติ
และผู้ประสานงานโครงการ "งานวิจัยเชิงนโยบายเกษตร"
ภายใต้การสนับสนุนของสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.)

ข้าวหอมของกัมพูชา คู่แข่งตัวจริงในตลาดพรีเมี่ยมของข้าวหอมมะลิไทย

ข้าวหอมที่ปลูกในประเทศกัมพูชามีหลายพันธุ์แต่ที่มีชื่อเสียงในตลาดการค้าข้าวโลก ได้แก่ ผกามะลิและผกาลำดวน ทั้งนี้ในปี พ.ศ. 2555 และปี พ.ศ. 2556 ข้าวหอมผกามะลิ (Phkamalis) ได้ชนะการประกวดข้าวโลกถึง 2 ปีซ้อนติดกัน สำหรับในปี พ.ศ. 2557 กัมพูชาได้ส่งข้าวหอมผกาลำดวนเข้าประกวดแข่งกับข้าวหอมมะลิของไทย ซึ่งผลปรากฏว่าข้าวหอมผกาลำดวน (PhkaRumdual) ได้ครองแชมป์คู่กับข้าวหอมมะลิของไทยที่ส่งเข้าประกวดแสดงถึงคุณภาพที่เท่าเทียมกันของข้าวหอมกัมพูชากับข้าวหอมมะลิไทย

ข้าวหอมผกาลำควนไม่ได้เป็นพันธุ์พื้นเมืองดั้งเดิมแต่เป็นพันธุ์ที่ปรับปรุงขึ้น โดยปรับปรุงพันธุ์มาจาก Somaly แล้วตั้งชื่อใหม่เป็นผกาลำควน และได้นำออกเผยแพร่ในปี พ.ศ. 2542 ข้าวหอมผกาลำควนมีจุดเด่นที่มีเมล็ดขาวใส ขนาดของเมล็ดยาวกว่าข้าวหอมผกามะลิเล็กน้อย มีความหอมทนนาน และมีระดับของอะไมโลสใกล้เคียงกับระดับอะไมโลสของข้าวหอมมะลิไทย

นอกจากข้าวหอมผกามะลิและผกาลำควนที่เป็นพันธุ์ข้าวหอมแล้ว กัมพูชายังมีพันธุ์ข้าวหอมอื่นๆ อีก เช่น ผกาลำชาง (PhkaRumchang) ผกาลำเจ็ก (PhkaRumchek) เป็นต้น ซึ่งปลูกในพื้นที่นาน้ำฝน อย่างไรก็ตาม ในทางการค้าแล้วกัมพูชาใช้คำว่า **"Jasmine Rice"** เป็นคำรวมที่หมายถึงข้าวหอมทั้งหมด และให้กลไกตลาดเป็นตัวกำหนดเองว่าจะเป็นข้าวหอมผกามะลิ ผกาลำควน หรือจะเป็นข้าวหอมพันธุ์อื่นๆ แต่แน่นอนว่าตลาดจะให้ค่าและราคากับข้าวหอมผกามะลิและผกาลำควนที่สูงกว่าข้าวหอมพันธุ์อื่นๆ เพราะข้าวทั้งสองพันธุ์ดังกล่าวเป็นที่รู้จักอย่างกว้างขวางกว่าข้าวหอมพันธุ์อื่นๆ ซึ่งจะทำการเพาะปลูกในหมู่บ้านเฉพาะถิ่นเป็นสำคัญ

"ข้าวหอมของไทยและกัมพูชา ต่างก็ได้รับการประกาศให้เป็นข้าวหอมที่ดีที่สุดในโลก แต่ราคาข้าวหอมของกัมพูชามีราคาที่ต่ำกว่า จึงอาจทำให้ในอนาคตอันใกล้ ส่วนแบ่งการตลาดของไทยอาจต้องหดตัวลง"

กัมพูชามีผลผลิตข้าวประมาณปีละ 9 ล้านตันข้าวเปลือกในปี พ.ศ. 2556 หรือประมาณ 4.7 ล้านตันข้าวสาร ในจำนวนนี้ร้อยละ 78 หรือประมาณ 3.7 ล้านตันข้าวสารใช้บริโภคภายในประเทศ และมีการส่งออกประมาณ 1 ล้านตัน ในจำนวนนี้เป็นการส่งออกข้าวหอมประมาณหนึ่งในห้าหรือ 0.18 ล้านตัน อย่างไรก็ตามการส่งออกข้าวหอมของกัมพูชาได้เพิ่มขึ้นมาเป็น 0.28 ล้านตันในปี พ.ศ. 2557 ขณะที่ปริมาณการส่งออกโดยรวมเพิ่มขึ้นเป็น 1.2 ล้านตัน การขยายตัวของการส่งออกข้าวหอมของกัมพูชาที่เพิ่มขึ้นอย่างก้าวกระโดดนั้น ปัจจัยหนึ่งเป็นเพราะข้าวหอมของกัมพูชาสามารถทดแทนได้ดีกับข้าวหอมมะลิไทย นอกจากนี้ยังมีปัจจัยเรื่องชื่อเสียงจากการชนะประกวดข้าวหอมโลกรวมอยู่ด้วย ส่วนปัจจัยเรื่องระดับราคาข้าวหอมของกัมพูชาในตลาดส่งออกอยู่ในระดับที่ต่ำกว่าราคาข้าวหอมมะลิจากไทยถึงร้อยละ 20 รวมถึงการได้สิทธิพิเศษทางภาษีของกัมพูชาในการส่งข้าวหอมไปยังตลาดสหภาพยุโรปเพราะอยู่ในกลุ่มของประเทศมีรายได้ต่ำ

การปลูกข้าวหอมในกัมพูชาโดยเฉพาะข้าวหอมผกามะลิและผกาลำควนมีปลูกกันมากในจังหวัดเสียมเรียบ พระตะบอง ไพริน บันเตียนมีชัย กำปงชะนำ กำปงสะปือ ตาแก้ว และเปรเวง นอกจากนี้ในพื้นที่ชลประทานของหลายจังหวัดในกัมพูชามีการปลูกข้าวพันธุ์ Sen Kra-ob และพันธุ์ Sen Pidao ซึ่งเป็นข้าวหอมพันธุ์ไม่ไวแสงปลูกได้ทั้งนาปีและนาปรัง ข้าวทั้งสองพันธุ์ดังกล่าวเป็นข้าวลูกผสมที่อยู่ในกลุ่มข้าวหอม อย่างเช่นข้าวปทุมธานี 1 ของไทย แต่มีคุณภาพเป็นรองกว่าข้าวผกามะลิและผกาลำควน โดยเป็นสินค้าข้าวหอมในตลาดรองจากข้าวหอมในตลาดพรีเมี่ยม

ปัจจุบันประเทศกัมพูชากำลังพัฒนาทั้งในด้านศักยภาพของโรงสี โดยมีกำลังการผลิตต่อวันในระดับที่สูงขึ้นกว่าเดิมหรือประมาณ 80-150 ตันต่อวัน โรงสีของกัมพูชามีประสิทธิภาพการสีและการบรรจุถุงได้ไม่แพ้โรงสีข้าวของไทย แม้ว่าโรงสีข้าวของไทยจะมีขนาดกำลังการผลิตที่ใหญ่กว่าก็ตาม ข้าวที่สีได้จากโรงสีข้าวของกัมพูชาได้คุณภาพตามมาตรฐานการส่งออก อีกทั้งกัมพูชาได้พัฒนาระบบการขนส่งและท่าเรืออย่างมาก เพื่อให้การส่งออกข้าวมีความรวดเร็ว ตลอดจนการพัฒนาท่าเรือสู่ความเป็นมาตรฐานสากล

ในกัมพูชาทั้งผู้ประกอบการโรงสีและผู้ส่งออกได้รวมตัวกันเป็นสหพันธ์การส่งออกข้าว หรือ Federation of Cambodian Rice Export โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อการร่วมมือสนับสนุน และส่งเสริมการจัดกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับการค้าและการส่งออกข้าวของกัมพูชาให้ขยายตัวและเป็นที่รู้จัก และได้รับความเชื่อถือในตลาดการค้าระหว่างประเทศ สิ่งสำคัญอย่างหนึ่งที่เห็นเด่นชัดในความร่วมมือกัน ได้แก่ ความร่วมมือกันในการจัดการส่งข้าวเข้าประกวดในเวทีที่จัดขึ้น โดย The Rice Trader ในช่วง 3 ปีที่ผ่านมา ซึ่งเป็นการส่งประกวดโดยสหพันธ์การส่งออกข้าวกัมพูชา (The Federation of Cambodian Rice Export) ที่ผู้ส่งออกทุกรายได้รับสิทธิ์ให้ใช้สัญลักษณ์รางวัลที่ได้รับในการส่งออกข้าวหอมผกามะลิและผกาลำควน ซึ่งต่างจากประเทศไทยที่มีเพียงบริษัทที่ส่งเข้าประกวดมีสิทธิ์ใช้สัญลักษณ์รางวัลที่ชนะเลิศแต่เพียงผู้เดียว

นอกจากนี้สหพันธ์การส่งออกข้าวกัมพูชายังได้รับความช่วยเหลือจาก International Finance Corperation หรือ IFC ซึ่งเป็นบริษัทในเครือของธนาคารโลก ในการให้คำปรึกษาด้านวิชาการ รวมถึงการสนับสนุนด้านพัฒนาโครงสร้างการตลาดและการส่งออกสินค้าข้าวได้ทำให้กิจกรรมการค้าและการส่งออกข้าวของกัมพูชาได้พัฒนารุดหน้าไปอย่างรวดเร็ว

ขณะเดียวกันกัมพูชาได้สร้างความร่วมมือกับรัฐบาลเวียดนามอย่างเข้มแข็งในเรื่องธุรกิจการค้าข้าว ทั้งนี้เวียดนามและกัมพูชาได้ร่วมกันจัดตั้งบริษัทที่เรียกว่า CAVIFOOD หรือ Cambodia Vietnam Foods Company เพื่อสนับสนุนในการจัดตั้งโรงสีเพื่อการแปรรูปและความร่วมมือเพื่อการส่งออกข้าวผ่านทางประเทศเวียดนาม อีกทั้งรัฐบาลเวียดนามได้ลงนามข้อตกลงกับรัฐบาลกัมพูชาในการยกเว้นการเก็บภาษีนำเข้าข้าวหอมจากกัมพูชา ข้อตกลงดังกล่าวได้มีส่วนช่วยสนับสนุนให้เกิดการขยายตัวของการส่งออกทั้งข้าวหอมของกัมพูชาและข้าวเปลือก ผ่าทางชายแดนประเทศเวียดนาม

ตารางที่ 1 เปรียบเทียบการส่งออกและราคาข้าวหอมของกัมพูชา เวียดนาม และไทย ปี พ.ศ. 2556-2557

ประเทศ	พ.ศ. 2556 (ตัน)	พ.ศ. 2557 (ตัน)
	ปริมาณส่งออก (ตัน)	
กัมพูชา[1/]	181,854	218,303
เวียดนาม[1/]	1,029,446	1,187,923
ไทย[2/]	1,464,039	1,331,238
	ราคาข้าว (ดอลลาร์สหรัฐ)	
ผกามะลิ/ผกาลำดวน	970[3/]	870[4/]
ข้าวหอมมะลิ	1,090[3/]	950[4/]
ข้าวหอมเวียดนาม	595[3/]	538[4/]

ที่มา: [1/]Subramanian (2014); [2/]สมาคมผู้ส่งออกข้าวไทย; [3/]www.fedocrex.com; [4/]www.oryza.com

เพื่อให้ผู้ประกอบการโรงสีในเวียดนามนำไปแปรรูปและส่งออก เพราะข้าวเปลือกเจ้าของกัมพูชามีคุณภาพที่ดีกว่าข้าวเปลือกเจ้าของเวียดนาม โดยเฉพาะข้าวพันธุ์พื้นเมืองในหลายพันธุ์ที่มีระดับอะไมโลสปานกลาง การส่งออกข้าวหอมของเวียดนามส่วนหนึ่งจึงเป็นการนำเข้าข้าวหอมจากกัมพูชาผ่านตลาดการค้าชายแดน

หากจะนำสถิติการส่งออกข้าวหอมทั้งของกัมพูชา เวียดนาม และไทยมาเปรียบเทียบกัน จะพบว่าการส่งออกข้าวหอมของกัมพูชามีปริมาณที่ต่ำกว่า ทั้งของเวียดนามและไทย โดยไทยเป็นผู้ส่งออกสูงสุดในปี พ.ศ. 2556 จำนวน 1.46 ล้านตัน ส่วนเวียดนามส่งออกข้าวหอมประมาณ 1.03 ล้านตัน และกัมพูชาส่งออก 0.18 ล้านตัน สำหรับในปี พ.ศ. 2557 การส่งออกข้าวหอมของไทยได้ลดลงอยู่ที่ 1.33 ล้านตัน ส่วนเวียดนามกลับส่งออกได้เพิ่มขึ้นเป็น 1.19 ล้านตัน และกัมพูชาได้ส่งออกเพิ่มขึ้นเป็น 0.22 ล้านตัน (ตารางที่ 1) สำหรับข้าวหอมของเวียดนามแม้จะเป็นสินค้าข้าวหอมในตลาดรองเพราะมีคุณภาพที่ด้อยกว่าทั้งข้าวหอมผกามะลิ ผกาลำดวนของกัมพูชา และข้าวหอมมะลิของไทย แต่เนื่องจากราคาข้าวหอมของเวียดนามที่ต่ำกว่าราคาข้าวหอมของไทยเกือบครึ่งหนึ่งทำให้ปริมาณการส่งออกข้าวหอมของเวียดนามเข้าไปทดแทนที่ตลาดข้าวหอมส่งออกทั่วไปที่ไม่ใช่ตลาดข้าวหอมพรีเมี่ยม

เมื่อนำราคาข้าวหอมมาเปรียบเทียบในปี พ.ศ. 2556 พบว่าราคาข้าวหอมผกามะลิและผกาลำดวน มีราคาส่งออก 970 ดอลลาร์สหรัฐต่อตัน ราคาดังกล่าวต่ำกว่าราคาข้าวหอมมะลิของไทยแต่สูงกว่าราคาข้าวหอมของเวียดนาม สำหรับในปี พ.ศ. 2557 ตลาดข้าวหอมส่งออกมีการแข่งขันกันมากขึ้นทำให้ระดับราคาข้าวหอมทั้งของไทย กัมพูชา และเวียดนาม ต่างก็ลดต่ำลงกว่าราคาข้าวหอมในปี พ.ศ. 2556

ความไม่แตกต่างกันในคุณภาพข้าวหอมผกามะลิและผกาลำดวน ของกัมพูชาเมื่อเทียบกับข้าวหอมมะลิไทยเพราะต่างก็ได้รับการประกาศให้เป็นข้าวหอมที่ดีที่สุดในโลก อีกทั้งข้าวหอมพรีเมี่ยมจากกัมพูชาที่มีราคาต่ำกว่าข้าวหอมไทย ย่อมทำนายได้ว่าในอนาคตอันใกล้นี้ตลาดข้าวหอมพรีเมี่ยมส่งออกของไทยจะมีส่วนแบ่งการตลาดที่หดตัวลงอย่างแน่นอน